

IRODALOM.

Katona Lajos irodalmi tanulmányai. I—II. kötet. Budapest, 1912. 405. és 417. l. Kiadja a Kisfaludy-Társaság.

•Beöthy Zsolt és Vargha Gyula urakat illeti meg első sorban az érdem, e két kötet megjelenéséért. Az ő eszméjük volt, hogy Katona Lajos szétosztan megjelent tanulmányai összegyűjtessenek, az ő ajánlatukra határozta el közrebocsájtásukat a Kisfaludy-Társaság». Ezt írja Császár Elemér a két kötetes kiadvány Utószavában s vele együtt mi is valljuk a nevezettek ebbeli érdemét. Köszönet a Kisfaludy-Társaságnak is, hogy összegyűjtve, könnyen hozzáférhetővé s szélesebb hatásra alkalmassá teszi egyik legnagyobb tudósunk hagyatékát s köszönet Császár Elemérnek is, ki a kegyelet melegségével írta meg a kiadvány elé az elköltözöttnek.vonzó s adatokban bővelkedő életrajzát s kiválogatta és jegyzetekkel látta el a közlésre alkalmas anyagot. Az első kötet elején közölt arcképről a néhai tudósnek emlékezetünkben még híven élő képmása néz reánk s meghatva nyitjuk fel a könyvet, egy gazdag, s tőlünk az élet derekán, gyümölcsözése legszebb idején elszakított szellemnek bőséges magtárát.

Az első kötet *Folklore* címen teszi közzé Katona Lajos néhány alapvető nagy tanulmányát (A népköltés a néplélektan tárgykörében; A népmesékről; A magyar népmeséről szóló irodalom; A mesovizsgálat legközelebbi feladatairól, Magyar népmese-typusok) s némely részletkérdéseket tárgyaló folklorisztikai dolgozatát (Két magyar Cymbeline-mese és rokonaik; Ludas Matyi; Az Akastyán-hegyről; A kedd asszonya). A második kötet tartalma két cím alatt oszlik meg: *Irodalomtörténet, Mythologia* az egyik csoport s ez közli az összehasonlító irodalomtörténet feladatai címűn kívül a magyar irodalomtörténetet is közelebről érdeklő öt nevezetes tanulmányt (a *Gesta Romanorum*; Temesvári Pelbárt példái; Hrotsuitha Dulcitiusanak régi magyar fordítása; Petrarca bűnbánó zsoldárai a *Festetics-codexben*; Túlvilági látomások *codexeinkben*), a magyar mythologiai tudományhoz alapvetésül szolgáló két nagy értekezést (Myth. irányok és módszerek; A magyar myth. irodalma) s még két összehasonlító irodalomtörténeti dolgozatot (Régi gyöngyök új foglalatban; Shakespeare Cymbelineje). A másik csoport: *Folklore-Kalendárium* címen egyesít tizenhárom kisebb cikket, melyek lapokban (Pesti Napló, Hazánk, Köztelek, Élet) jelentek volt meg 1893, 1894, 1895-ben s bizonyos kalendáriumi napokhoz fűződő népszokásokat vezetnek vissza vallástörténelmi forrásaikhoz. (A húsvéti bárány; Fagyos szentek; Mikulás, Krampusz et Cie; A karácsonyi ünnep történetéhez; stb.) Az összefoglaló cím magától Katona Lajostól származik. •Katonának ugyanis — írja a kiadó — az

volt a terve, hogy e cikkek fölhasználásával — egy teljes folklore-kalendáriumot szerkeszt, amelyben az egyes nevezetesebb dátumokra vonatkozó népszokásokat, hiedelmeket és babonákat naptári rendben összeállítva leírja és megfejti. A hiányzó cikkek megírása elmaradt.» Tervrajzát azonban két ízben is elkészítette Katona, s a kiadó e tervezeteket közli is az első kötet végén. Ez a rész valóságos novum, hiszen a mondott helyeken eldugva lappangtak e kedves kis tudós-miniatűrök s e sorok írója bizonyára nem az egyetlen, aki most, e kiadványban vesz róluk tudomást először, nagy gyönyörűséggel. Katona Lajos irodalmi munkásságának az aprólékosságig pontos és részletes bibliografiai táblázata (II: 375—392. lapig), Jegyzetek és kimerítő Névmutató fejezik be a kitűnő kiadványt. A bevezető életrajzról megjegyzendő, hogy nem azonos szerzőnek Katona felett mondott emlékbeszédével: az emlékbeszéd csak kivonata e terjedelmesebb életrajznak.

Ami az egyes cikkek közlése módját illeti, a kiadó, ahol csak tehetette, Katona kézirátványainak a szövegét, s általában az újabb változatot követte. Katona u. i. átjavíttatta régi cikkeit, s a kiadás, igen helyesen, ez átjavított szövegeket közli. Különösen erősebb átalakításon ment át Katona egyik legkorábbi tudományos dolgozata, az *Ethnographia*, *Ethnologia*, *Folklore* című (1890); átdolgozott alakjában is megjelent már *A népköltés a néplelektan tárgykörében* címen, a Budapesti Szemle 1910.-i évfolyamában. A kiadás csak az utóbbi változatot adja, de a nevezetesebb eltéréseket gondosan közli a jegyzetben, hogy a réginek némely fontosabb megállapításai ne menjenek veszendőbe. Hasonlóképp közli azon jegyzeteket is, melyeket *A népmesékről* szóló tanulmányához csatolt, megjelenté óta, a megboldogult. *A Magyar Népmese-típusok* hárommal (XVII—XIX.) megszorodva látnak most napvilágot a hátrahagyott kéziratok felhasználásával. *A túlvilági látomások kódexeinkben* c. dolgozat sem a nyomtatott szöveg, hanem egy annál teljesebb fogalmazvány alapján jelenik meg ezúttal. A jegyzetek mindezen eltérésekről értesítenek. (Jegyzetekről lévén szó, egy — nyilvánvalóan — sajtóhibára itt hívom fel a figyelmet. Az 1894 ápr. 5.-i dátum, vagy a szövegben — I: 323. l., vagy a jegyzetben — I: 405. l. — hibás.)

Majdnem teljesen elősoroltam fentebb a kiadott cikkek címeit. Mennyi gazdagság csak ez is! De mennyinek kellett még elmaradnia! A kiadó keze kötve volt, válogatnia kellett. S ha már nem közölhetett mindent, választását helyeselnünk kell. Mellőzött nagyobb tanulmányai (Temesvári P. példái; Sz. Katalin legendája, stb.) önállóan is megjelentek s könnyen megszerezhetők; a szépszámu kisebbeknek pedig, kivált amelyek kódexirodalmunk forrásait kutatták fel, maradandó értékük eredményeikben van s a szaktudomány dolga, hogy megjelenésük helyén szükség esetén fellekeresse s módszeres iskolázás céljaira kiaknázza. Ez a kiadvány azonban nem a szaktudomány céljait tartja szem előtt, bár szükségképen szolgálja azokat is. A kiadó a művelt laikusokra, a nagyközönségre gondolt. Én ugyan azt hiszem, hogy a nagyközönség, ha kezébe kerül e súlyos két kötet, annak jelentékeny részét, amint legalább egy tanulmányra vonatkozólag a kiadó is sejtí, csak *átlapozásra* fogja méltatni; s bár arról is

meg vagyok győződve, hogy tudós művek kiadásába a nagyközönség szempontjait nem kellene belekeverni: ezúttal nem látom káros következményét e szempont kitűzésének, hiszen Katona Lajostól nem lehet összeválogatni olyat, aminek szaktudománybeli értéke ne volna, s másfelől, mint e kiadvány is igazolja, lehet összeválogatni olyat, ami a szakbeli specialisták körén jelentékenyen túlhaladva, szélesebb körű tudós közönséghez is jótékonyan szólhat. Tudós közönséghez, de nem az ú. n. nagyközönséghez. Nemcsak a folklorista, nemcsak az összehasonlító litterátor, hanem a nyelvész, a történet —, sőt a természettudós, a pszichológus, a bölcész, a teológus is bő okulást szerezhet e kiadott művekből. Ily egyetemes tudós-érdekénél fogva kivált az első kötet anyagát tartom szerencsésen összeválogatottnak, mert az foglalja magába a népköltészetre s főleg a népmesékre vonatkozó alapvető s nagy elméleti távlatokra kitekintést szerző tanulmányokat.

Természetes, hogy Katona tudományos munkásságának e két kötetből kialakuló képe nem lehet teljes, hiszen nagy jelentőségű tanulmányok egész sora hiányzik belőle s fogyatékos épen az a tanulmánycsoport, a magyar irodalomtörténetieké, mely Katona tudományos munkásságának utolsó szakaszát jellemzi. De hogy e kép nemcsak teljes, hanem eléggé jellemző sem volna, amint a kiadó szerényen állítja, nem mondhatnók. Katona egész tudományos természete, módszere és iránya, bármely területre vetődik is, sokkal egyneműbb, semhogy reá, hacsak kiragadott részleteiben is, jellemző ne lehetne. Az igaz, hogy a két kötet belső arányai nem tüntetik fel híven, mennyiségileg, Katona tudományos munkájának szakok szerint való megoszlását: a folklore e kiadványban túlteng az irodalomtörténet rovására, — mindamelllett, ami itt közölve van, az mind egyaránt jellemző, hű ismertetője a kitünő tudósnak s a folklorisztikai tanulmányokból bő aratás jut az irodalomtörténetnek is, mely pl. Katonának a népköltészet körébe vágó meghatározásait többé nem hagyhatja figyelmen kívül. Jellemző adatokkal szolgál e két kötet annak a megismerésére, vagy legalább megsejtésére is, amit a tudomány objektivitása rendesen eltakar, ami pedig épen ily nagyarányu tudósban érdekel bennünket különösen: értem az egyéniséget, azt az emberi lelket, melynek legnemesebb törekvései találtak kielégítésre a tudós foglalkozásban. A költő mikor műveket alkot, egyszersmind önmagát is kifejezi: a tudós azonban nem, vagy csak véletlenül, s annál kevésbbé, mennél igazibb, mennél exaktabb, mennél filológusabb tudós. Mindamelllett önkénytelenül is kerülnek művére bizonyos jelek, melyeken át egyéniségére, erkölcsi felfogására, világnézetére nyílik bepillantást engedő rés.

Elég szép számmal idézhetnénk e két kötetből is Katona egyéni jellemét feltáró sorokat. Megsejtenők belőlük a múlthoz, s kivált a keresztény középkor hagyományaihoz némi költői romanticismussal vonzódo vallásos kedélyt, az életnek minden jelenségével szemben kritikai éberségű életbölcselet, a sok csalódáson és küzdelmen átment, mély érzésű, de sohasem szentimentális férfit, s megismernők a magyar hazafinak legfelsőbb rendű típusát, nem azt a hangos kérkedőt, kivel tele van politikai köz-

terünk, nem is azt a kenetést, ki nemzeti jelszavak hangoztatásával önnön boldogulása útját egyengeti: hanem a nagyműveltségű, fáradhatatlan önfeláldozású munkás embert, a «kiművelt emberfő»-t, aki, midőn szaktudománya filozófiai mélységeibe ereszkedik alá, férfias áhitattal győződik meg róla az eszme világánál, hogy a tudós munka, melyet «csendes dolgozó szobája szűk falai közt» végez, egyaránt emeli a nemzeti s az egyetemes emberi műveltség színvonalát. Szebben, eszmeibb alapon, művelt emberhez illőbben s férfiasabb bizonyossággal alig szólt valaki a nemzetiség nagy kérdéséről, mint Katona Lajos egyik legnagyobb arányú tanulmánya végén (A népköltés a néplélektan tárgykörében), midőn vizsgálódása legmélyére jutva el, így végezi: «A népköltés, néphit és népszokás e tanulmányából, más nemzetek hagyományával egybevetéséből ugyanis egy nagy tanulság szűrődik le. Az, hogy nemcsak «nyelvében él a nemzet», mint a szállóigévé lett igazság, de csak féligazság hirdeti, hanem mind abban, amit részben a nyelv által, de részben egyéb úton is a nemzet lelke értékeset teremtett. . . Tehát szokásaiban és erkölceiben, történelmi viszontagságainak az önfenntartásra, a sajátlétűség megőrzésére célzó minden mozzanatában, azt biztosító minden intézményében is; e szerint politikai eszményeiben és törekvéseiben is mindaddig, amíg azok e célra irányulnak, azt soha el nem vétik. E cél pedig társadaloméleti kifejeződésében a nemzeti függetlenség mellett elérhető legnagyobb egyéni szabadság és jólét, a nemzeti színezetű erkölcsi és értelmi műveltség alapján. Erre kell vállvetett munkával igyekeznie mindenkinek». . . S ha mindnyájunk «egyesített, egy célra törekvő munkája az egymástól tanuló, egymáson épülő nemzedékek során közelebb jut a nemzeti ideál megvalósításához, azzal az egyetemes emberiségnek is megtette a tőle telhető legjobb szolgálatot.» E sorokban sincs semmi érzélgés, de egy pillanatig sem kételkedhetünk benne, hogy a néphagyományok e történelmi érzékű nagy tudósa, midőn a legeurópaibb, egyszersmind a legmagyarabb, legnemzetibb munka szolgálatában örölte meg magát a halálnak. Azt mondják, munkája töredék; s igaz is, hogy nem juthatott el a betetőzésig; de adjon az Isten nekünk sok ily töredéket.

Stilusa, a kiadó szerint tömör ugyan, de nehézkes is. Nem nehézkes, csak súlyos, mert gazdag tartalmú. De mindig világos, és mindig tiszta szerkezetű, melyet fejtorés nélkül, élvezettel követhetni. Ha nem franciás könnyedségű is, viszont minden német betűragasztól is igen távol van. Ami meglep benne, s ami már Katona gyors, de talpraesett élőbeszédében is miúdig meglepett s most könyve olvasásakor is lépten-nyomon csodálkozásba ejt: mondatai szokatlan teherbírása. Más-más tudománykörből kiemelt súlyos nagy fogalmak oly bűvészi könnyűséggel helyezkednek el bennük a maguk logikai helyén, amely könnyűszerrel rakosgat el más közönséges ember egy-egy legmindennapibb szót. Más talán órák hosszát elvesződne a megfelelő szó keresgélésével s a mondatba illesztésével, mikor Katona tájékozott bizonyossággal már utána nyúlt, mint gyakorlati szedő a betű után. A szaktudományok egy egész rendszerében otthonos: fogalomkincse az átlagot végtelenül meghaladó mértékben gazdag s legaprólé-

kosabb részleteiben, sokoldalú összefüggéseiben s filozófiai alapjaiban teljesen tisztázott. Nagyon sokat s nagyon szabatosan tud. De bír vele s akkor sem tévóvázik, ha kifejezésére kerül a sor. A mondat teherbírása végeredményben a gondolaté, s e törékeny emberben fölöttébb erős volt a gondolkozás, melyet nagy gyakorlatú logikusság s bámulatos ismereti tartalom jellemez.

Keresem a szót, mellyel röviden meghatározhatnám Katona tudományos munkásságának lehetőleg egész területét. Az ő szövegében találok meg: *egyetemes filológia* (II: 7) a neve; tárgya szerint pedig nem egyéb, mint «az emberi érzés és gondolkodás oknyomozó története» (II: 301).

GALGÓCZI GYÖRGY.

Váczy János: Tompa Mihály életrajza. Budapest, 1913. 303 l. Kiadja a M. T. Akadémia.

Váczy János Tompa egyéniségének fejlődését és költészetét ismerteti meg velünk. Munkájának előbbi része nem volt túlságosan nehéz. A költő életére vonatkozólag oly sok adat, levél, visszaemlékezés áll rendelkezésünkre, hogy a ránk maradt anyagot csak rendezni kellett. Munkájának ezt a részét jól végezte Váczy. Lelkiismeretesen, pontosan összegyűjtött és feldolgozott minden Tompára vonatkozó adatot. Munkájának elolvasása után mégis az az érzésünk támadt, hogy e túlságba vitt lelkiismeretesség és pontosság inkább hátrányára van az életrajznak, mint előnyére. Egyes helyeken szerves egészzé nem fűződő epizódtömegek kerülnek elénk, más helyeken a túlságosan aprólékos feljegyzések semmivel sem járulnak hozzá, hogy közelebb jussunk Tompához, az emberhez és költőhöz. Igazolásul nagyon sok példát hozhatnék fel, de csak néhányat említek meg szavam megvilágítására. Szükségtelennek látom pl. a költő diákkori megbotoztatásának részletes történetét. Sárbogárdi tanítói fizetésének részletezése, első kártyavesztésének históriája, Tompának és Erdélyinek hosszadalmasan előadott összeütközése olyan epizódok, amelyek bátran elmaradhattak volna. Különösen sok az epizód és részletezés a költő férfikoráról szóló fejezetben. (Pályája delelőjén.) Hibáztatjuk azt is, hogy nagyon sok helyet szentel Tompának, mint papnak. Ha ezt azért tette volna, hogy a költészetében uralkodó tanító és prédikáló vonásokat magyarázza, helyesele nék eljárását. De Váczy költészetétől *függetlenül* is sok helyet szentel papi működésének, paptársaival való ellenségeskedéseinek, majd kibékülésének ismertetésére. Tompa elsősorban költő s életrajzában is főleg azok a vonások érdekelnek, amelyeknek erős hatásuk volt költészetére. Az epizódoknak csak akkor van létjogosultságuk, ha hatással vannak az egyéniség kialakulására, vagy ha költői alkotások forrásai.

Az allegóriák tárgyalásának aránylag kevés helyet szentel az író, holott épen az allegóriák és más hazafias költeményei voltak legnagyobb hatással kortársaira. Hatással vannak ma is, mert örök emberi érzelmeket, megújuló és megújulható fájdalokat vagy reményéseket fejeznek ki. Az allegóriákról szóló fejezetnek nem kellett volna megelőznie a Tompa férfikoráról szóló szakaszt. Helyesebb lett volna az allegóriákat az életrajzi adatok után és alapján tárgyalni.

Nagyon részletesen és aprólékosan foglalkozik Váczy a népregékkel és mondákkal, pedig az Arany halála óta lefolyt évtizedek Tompa költészetének épen e részét halványították meg legjobban. E költeményeinek a költő korának hangulata, társadalmi és politikai törekvései adtak nagy értéket. Ezt különben Váczy is érzi. Maga mondja: «Valóban inkább a kor hangulatának tulajdoníthatjuk azt a nagy sikert, melyet Tompa első kötete aratott, semmint a művek igazi becsének.»

Tompa lantos költészetéről szóló szakaszban világosan láttatja velünk Tompa lírai költészetének forrásait, hatásait, erejét és fogyatkozásait. De itt kénytelen a már letárgyalt allegóriák egy részét újra emlegetni. Itt látszik, hogy nem lett volna szabad különválasztani és messzire eldobni az allegóriákat a lantos költészetéről szóló fejezettől.

Rámutatunk Váczy könyvének kisebb-nagyobb fogyatkozásaira. Szándékosan kerültük az akadémikuskodásnak látszó apróbb kifogásokat, melyek minden terjedmesebb műben megtalálhatók. Ha a maga egészében nézzük a könyvet, elmondhatjuk, hogy Tompa életének pontos rajzát és működésének részletes, mindenre kiterjedő ismertetését találjuk meg benne.

LÉNGYEL MIKLÓS.

Vértesy Jenő: A magyar romantikus dráma. (1837—1850.)

Budapest, 1913. A M. T. Akadémia kiadása.

Egyelőre ne vessünk ügyet a címben foglalt «romantikus» szóra. Vértesy Jenő arra az igen megbecsülendő munkára vállalkozott, hogy megírja a magyar dráma — és mellesleg: a pesti magyar színészet — történetét, az állandó színház megalakulásától körülbelül a szabadságharcig. Az alapvető munka után, melyet Bayer József két nagy művében elvégzett, valóban el kellett már következni az utódok munkásságának: ki kellett tölteni a Bayer alkotta kereteket. És a magyar dráma történetének az a fejezete, melybe most Vértesy elmélyedt, a legizgatóbban érdekes fejezet. 1837 — ez az az év, mikor a színműírás már nemcsak Kisfaludy Károly-szerű kivételes esetekben, de általánosságban megtalálja természetes alapját, az állandó színpadot és állandó közönséget. Az imaginárius közönség helyett megkapja az író a közvetlenül reagáló, tapsával vagy távollétével félreérthetetlenül ítélkező közönséget, melyet tehát nemcsak az író nevel, de maga még inkább neveli az író. Innen kezdve tehát nemcsak idegen írói hatásokat és a korszellem általános reflexeit kereshetjük színpadi íróink műveiben, de magának a körülöttük folyó életnek, a színházi közönségnek gondolkozását, követelményeit is. Alacsony hajsza még nem folyik a közönség kegyéért, — a játék egyelőre nem érné meg a gyertyát, — de számolni már kell vele. A boldog felelőtlenség korának vége; az írónak is, a színésznek is van már veszteni valója. Ezért szép és érdekes ez a kor, ez az átmenet Thespis kordéja és az üzleti színház között.

Vértesy lelkiismeretes gonddal alapozza meg munkáját, áttekintést adván a magyar dráma történetének kezdetétől a tárgyál választott korszakig. Aztán egy mozaikszerűen összerakott fejezetben sok szempontból sikerül jellemeznie ezt a korszakot, eleven képét adván — ami szinte

ujtságszámba megy — az írók életviszonyainak, anyagi szempontból is. Az egész munkán keresztül gondja van arra, hogy ne csak mint koruk többé-kevésbé tipikus gyermekeit, de miut egyéneket is bemutassa, egymástól megkülönböztesse alakjait.

Két különálló, sehova be nem illeszthető nagyságnak: Katonának és Telekinek tárgyalása után tér át a korszak tulajdonképeni evolúciójának jellemzésére. Ezt az evolúciót — némileg a kronológia rovására is — a drámai műfajok egymásutánjával érzékelteti. Kezdi a romantikus történelmi drámán (Vörösmarty és iskolája), áttér a társadalmi színműre, a vígjátékra és végül a népszínművet tárgyalja. Ebben látja tehát a romantika evolúcióját, «mely a nemes és őszinte pathosból a népies színmű ösvényéig vezetett» (292. l.).

Az egyes darabok külső történetét esztetikai elemzéssel köti össze. Beszámol a kortársak és az irodalomtörténet értékeléseiről, de mindig megvan a maga önálló véleménye. Hogy ezt kifejthesse, néha érdemén felül hosszan kell egy-egy gyöngé darab tartalmát ismertetnie, — de ezért nem kárhoztathatjuk, különösen, mivel akárhánynak csupán sugópéldánya maradt fenn és nagy a száma a valaha kiadott daraboknak is, melyeket még irodalomtanárok sem igen ismernek. Ítéleteiről természetesen minden tájékozott olvasónak más-más lehet a véleménye (ilyesmin sohasem volna szabad vitatkozni), a fő az, hogy szempontja helyes. A korba be tudja állítani az írók és aztán — «az esztetika nem abból áll, hogy a munkát, mellyel foglalkozunk, iskolai dolgozatnak tekintsük s vörös ceruzával javítsuk ki a hibáit. Ugy kell venni őket, amint vannak. Kisérjük, magyarázzuk és gyönyörködünk benne. Adatok hajszolása, kétes pontok földerítése, anyaggyűjtés nehéz és fárasztó munkája után ez a mi fölfrissítő szellemi tornánk» (107. l.).

A könyvet a színészetnek 1848-ig való vázlatos áttekintése zárja be. Azt a nehéz munkát: a színész örökre elhangzott szavainak, elmúlt gesztusainak a kortársak véleményén, a színész elméleti nyilatkozatain épülő rekonstrukcióját a lehetőség határain belül sikerült elvégeznie. Sokismeretű egyenlet ez — hounan tudhatjuk, milyen volt az a hang, az a gesztus, amit Bajza túlzottnak, Vörösmarty igaznak, a Pesti Divatlap felségesnek, a Honderü talán nevetségesnek tartott?

Most pedig, a könyv végére érve, jusson ismét eszünkbe, hogy a *romantikus* drámát ígérte a cím. És itt van egyetlen lényeges kifogásom: a könyv többet is, kevesebbet is adott, mint amennyit ígért. Többet, mert teljesnek mondható képet adott tizenöt év történetéről, de kevesebbet, mert a drámának épen romantikus oldalait nem világította meg eléggé. Igaz, hogy ezek a gyöngébb oldalak. Nem foglalta össze sem egyes írók jellemzésében, sem az egész kor rajzában, hogy mi bennük vagy a korban a közös romantikus vonás; ez is, az is szerepel, külön, sokszor a háttérben, de minden szintézis nélkül. És a külföldi hatások! Hiszen volt egy német romantika, amely hatott a mi drámánkra, a francia romantikával két élesen elváló, világfelfogásában más-más korszaka, melyek közül az első nem volt drámai, a második annál inkább a drámában csúcsosodott ki: mindezeket, a belőlük átvett vagy nem vett külsőségeket, átvett vagy

nem vett eszméket, világfelfogást, s végül a mindezekből és a mi speciális viszonyainkból kialakult külön magyar romantikát össze kellene már egyszer foglalni egy világos, áttekinthető képbe. Ezt a képet az olvasó maga szász dráma elemzéséből és ezer apró adatból összeállítani sohasem fogja. Hiszen ez volna legvégső fokon az irodalomtörténet tudósának, az esztétikusnak az igazi feladata; csak ezért a *resumé*-ért érdemes az anyaggyűjtéssel kínlódnia! És ezért kell az irodalomtörténetírónak egy kicsit művésznek is lenni, hogy egy ilyen összefoglaló képet meg tudjon látni és nagy vonásokkal meg tudja festeni. Akiből ez a művészet hiányzik, ne is fogjon adatgyűjtésnél egyébhez, mert csak frázisokat fog írni. De aki a részletekben olyan helyes esztétikai álláspontra tudott helyezkedni, mint Vértesy, az — mért nem próbálja meg?

BENEDEK MARCELL.

Toma István: Élet és irodalom. Budapest, 1914. 556 l. Kiadta az Élet irodalmi és nyomdai részvénytársaság.

A Bibliotheca Vitae egyik értékes kötete: emléksorok, tárcák, elmélkedések, novellák, értekezések gyűjteménye. Szerzői keresztény világfelfogású írók, tudósok és közéleti előkelőségek, akiknek arcképeit is bemutatja a vállalat.

A közlemények közül közelebről érdekel bennünket *Bartha József* dolgozata: *Újabb vélemények a Toldi-mondáról*. Bartha cáfolja Birkás Géznak azt a föltevését, mely szerint a Toldi-monda idegen eredetű s az olasz és francia Rainouart-mondák hatása alatt keletkezett volna. (Etnographia, 1912. évf.) A hasonlóságot nem vitatja el, de kiemeli a lényeges eltéréseket is, egyben felhívja a figyelmet Wertner Mór Toldi-kutatásainak felületes-ségére. (Akad. Értesítő, 1913. évf.). Wertner saját bűvárlatai eredményeképpen 18 olyan oklevélet mutatott be az Akadémia előtt, melyek közül 14-et már régebben felkutattak a szakemberek. «Tanulásgul mindebből levonhatjuk, hogy aki valamely tudományos kérdésben mások munkásságával nem törődik, maga gyakran fölösleges kutatásokat végez.»

Madarász Flóris: Az új magyar drámákról közli egyik régebben megírt dolgozatát (ism. folyóiratunk: II. 296.), *Prónai Antal: Czuczor Gergely budai fogságáról* értekezik. Az utóbbi választékos formában megírt cikk, egyúttal értékes adalék Zoltvány Irén Czuczor-életrajzához. Czuczor vonzó egyénisége, e dolgozat ismeretlen adatai alapján, még nemesebb körvonalakban áll előttünk.

A ma irodalmáról és az új keresztény irodalomról *Radványi Kálmán* tollából olvasunk egy tanult főre valló, de szokatlan hangú, túlságosan konzervatív világnézetű tanulmányt. Radványi kikel az irodalmi és művészeti eltévelyedések ellen s rámutat a modern irodalomnak néhány — szerrinte — veszedelmes aberrációjára. Ilyen veszedelem volna a sokat emlegetett l'art pour l'art, s ilyen a túlhajtott naturalizmus. Cikkíró szerint minden költői, művészi, filozófiai elv és igazság csak annyit ér, amennyire az élet harmoniáját, a cselekvések szépségét s világszemléletünk tisztaságát szolgálja. Az írónak nincs joga akármire is hozzányúlni: csak azt szabad megírnia, ami emel, tisztít, nemesít, erősít, szépít. Az individualiz-

mus túlzásai, az erőtlenség, ideáltalanság, örömtelenség és cinizmus térfoglalása a modern élet betegségeinek penészvirágai. «Molnár Ferenc darabját, az Ördögöt, amely a tisztességet, a társadalmat és családot szilárdontartó erkölcs arculecapása, több mint kétezerszer adták: színrekerült Turinban, majd bejárta egész Olaszországot, játszották Bécsben, Berlinben, New-Yorkban, ahol egyszerre nyolc színház műsorán szerepelt; végigjárta Amerikát, Oroszországban huszonkét szintársulat játszotta; előadták norvégül Krisztiániában, dánul Kopenhágában, hollandul Amsterdamban, csehül Prágában, lengyelül Varsóban, Lembergben, románul Bukarestben, horvátul Zágrábban. Előadták angolul a délafrikai Transvaalban és az ausztráliai Melbourneban, a kisázsiai Szmirnában és Tokióban is... Ime egy immorális, de bámulatos művészi készültséggel megírt magyar színdarab sikere! Tessék ez ellen újságcikkekben és toasztokban küzdeni! Ez ellen a küzdelemnek csak egy módja volna eredményes: az, hogyha valaki ugyanilyen művészi erővel és zsenialitással írna egy színdarabot, amelyben a lélek nemesebb erői, a szív tiszta hajlamai, a lelki fegyelmélettség egészséges energiái volnának beállítva a dráma mechanizmusába.»

Szent igaz: Molnár Ferenc darabja valláserkölesi szempontból kétségbevonhatatlanul immorális, s ugyancsak immorálisak az utóbbi évtized legjobb regényei és drámái. De ha a szerző maga is belátja, hogy az irodalom ritmusát az élő emberek szívdobogása adja; ha a szerző maga is hangsúlyozza, hogy az eleven irodalom idegszálain a kor fájdalmai, örömei, vajadásai rezdülnék végig: miért csodálkozik és miért háborodik fel az ilyen merészebb felfogású műalkotás sikerén? «Amikor irodalomról beszélünk, akkor szívekről beszélünk és emberekről, akiken át leszűrődött egy nemzedék minden ideálja, minden ambíciója, minden lelki emóciója.» Ki tagadhatná, hogy egy Ibsen, vagy egy Anatole France műveiből a legnemesebb világfelfogás vagy legalább is az emberi korlátoltság, rosszindulat és farizeizmus megrendítő gyűlölete árad s ez a jóért és igazért odaadó emberszeretettel küzdő művészi humanizmus nem ér-e többet minden ú. n. egészséges lelkű, virágos és napsugaras irodalomnál? Eszünk ágában sincs Molnár Ferencet a külföld szellemi nagyságaival összehasonlítani — ahhoz ő túlságosan könnyű fajsúlyú — annyi azonban bizonyos, hogy munkái eredeti, sőt helyenkint művészi képét adják ezek gondolkodásának és tízezrek érzelmének. S ez kétségtelen érdem.

Ami szerzőknek azt a kijelentését illeti, hogy az írónak nem szabad tollát «bemocskolnia» társadalmi betegségek és egyéni lelki vergődések rajzaival: ezt a felfogást nemcsak az írói szabadság, hanem a tudomány nevében is leghatározottabban visszautasítjuk. Előírni a költőknek hogy miről kell dalolniuk? Harmoniát hazudtatni velük, mikor az élet tele van zűrzavarral és jalkiáltásokkal? Mindent lehet, csak ezt nem. Szabad heves hangon kritizálni a művésziétlenséget, szabad kíméletlenül dörögni a kárhözátos új szellem ellen, de kiközösíteni azokat az író-művészeket, akik nem egy vizen eveznek velünk, nem szabad. Ez jóval több volna, mint a régiek cenzurája.

BÉLTEKY LÁSZLÓ.